

ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ

У статті проаналізовано методи профілактики торгівлі людьми. Дана проблема, одного боку, зачіпає права людини, торкається питань міграції населення, пов'язана із організованою злочинністю і корупцією, а з другого – потребує як скоординованих дій правоохоронних органів між собою, так і здійснення спільних оперативно-розшукових дій з правоохоронними органами зарубіжних країн, узгодження з ними процесуальних процедур. Необхідно констатувати, що через свою новизну, відсутність відповідних знань та напрацьованого досвіду, проблема торгівлі людьми недостатньо комплексно досліджена в Україні і має певні прогалини як в нормативно-правовому регулюванні, так і в організаційно-управлінському забезпеченні її протидії.

Ключові слова: торгівля людьми, соціальний захист, профілактика, соціальна профілактика, продаж, «живий товар».

В статье проанализированы методы профилактики торговли людьми. Данная проблема, с одной стороны, затрагивает права человека, касается вопросов миграции населения, связанна с организованной преступностью и коррупцией, а с другой – требует как скоординированных действий правоохранительных органов между собой, так и осуществление совместных оперативно-розыскных действий с правоохранительными органами зарубежных стран, согласования с ними процессуальных процедур. Необходимо констатировать, что из-за своей новизны, отсутствие соответствующих знаний и наработанного опыта, проблема торговли людьми недостаточно комплексно исследована в Украине и имеет определенные пробелы как в нормативно-правовом регулировании, так и в организационно-управленческом обеспечении ее противодействия.

Ключевые слова: торговля людьми, социальная защита, профилактика, социальная профилактика, продажа, «живой товар».

The article analyzes the prevention of trafficking in human beings. On the one hand, it touches upon human rights, touches on the issues of population migration, connected with organized crime and corruption, and, on the other hand, requires both coordinated actions of law-enforcement bodies of Ukraine among themselves, as well as carrying out joint operative-search operations with law enforcement agencies of foreign countries, agreeing with them procedural procedures. It should be noted that due to its novelty, lack of relevant knowledge and experience gained, the problem of trafficking in human beings is not sufficiently investigated in Ukraine and has certain gaps both in the legal regulation and in the organizational and managerial provision of its counteraction.

Key words: human trafficking, social protection, prevention, social prophylaxis, sale, "live goods".

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. В профілактичній роботі з питань торгівлі людьми мова йде не лише про профілактику, але й про виховання незалежної, конкуренто спроможної особистості, яка здатна протистояти зовнішнім негараздам і впливам, захистити себе у виборі сучасного життя. Саме Державні установи є тим органом, який займається проблемами щодо людей, які постраждали від торгівлі, та здійснює профілактику потрапляння в рабство. В державних установах була впроваджена єдина технологія прийому громадян, яка ґрунтується на засадах підвищення ефективності використання наявних ресурсів, передусім людських. Оптимізація роботи спеціалістів забезпечує максимальну зручність для відвідувачів, скорочує час, необхідний для заповнення громадянами заяв про призначення усіх видів допомог та на опрацювання наданих документів при прийнятті рішень про призначення допомоги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історично Україна найчастіше зіштовхувалася з явищами викрадення людей, що, по суті, виступає складовою частиною торгівлі людьми. Тому історія законодавства України найчастіше

містить згадування про такий найбільш наблизений до торгівлі людьми злочин, як викрадення людей [1, с. 51].

Свобода та недоторканість людини з давніх часів були об'єктом посягань, по-перше, як з боку держав та політичних режимів, по-друге, з боку окремих осіб, що заробляли на цьому великі гроші [1, с. 45].

З давніх давен у деяких державах було поширене рабство та работоргівля, як одна із форм торгівлі людьми. Але за тих давніх часів ці ганебні явища були в «законі». Рабство являло окремий вид існування людини, а работоргівля виступала засобом придбання та продажу людей на існуючих тоді спеціальних ринках рабів. У рабстві та работорговлі були зацікавлені работорговці та рабоотримувачі, однак на самих рабів це лягло страшним тягарем, оскільки максимально обмежувало їхні права. Раб був істотою, з якою можна було зробити все що завгодно: бити, ображати, катувати і навіть вбити. Минали тисячоліття, але рабство, а також торгівля рабами продовжували існувати, рік за роком змінюючи тільки своє «обличчя» [1, с. 45].

Работоргівля почалася з насильницького захоплення аборигенів Африки, значної частини Австралії, Азії, островів Тихого океану, Карибського басейну. У деяких випадках майбутні раби купувалися работоргівцями за безцінь у місцевої влади. Насильство і купівля людей за безцінь – ось найбільш розповсюджені способи придбання майбутніх рабів для наступного продажу або використання на власних плантаціях чи в якомусь виробництві [1, с. 46].

Об'єктивна характеристика рабства – тримання у неволі людей, захоплених работоргівцями або придбаних ким-небудь у них з метою експлуатації. Злочином є й обмін рабами між уже володіючими ними работоргівцями, або їхній продаж і перепродаж. Раб, на думку работоргівців, не людина, не особистість, що має які-небудь права, а річ [1, с. 46].

Торгівля людьми як явище з'явилася вже на початку другого тисячоліття нашої ери – за часів стародавньої Русі. Перша правова пам'ятка «Руська правда» київського князя Ярослава Мудрого у своїх статтях містила відомості щодо наявності купівлі-продажу людей. Одразу слід зазначити, що поняття «торгівля

людьми» у «Руській правді», як, власне, і в подальших правових джерелах, не визначалося [1, с. 47].

Тому, залежно від соціального походження і статусу, люди офіційно були поділені на багатих і бідних. Перші, відповідно, мали більше прав, другі – менше. Хто володів більшими коштами, мав один соціальний статус; хто меншими, відповідно, менший. Хто взагалі нічим не володів, займав найнижчу сходинку суспільства й існував як раб. За часів Київської Русі таке становище займали холопи. Вони були позбавлені практично всіх прав, тому навіть у випадках учинення ними будь-якого злочину відповідальність ніс їхній господар, оскільки холопи належали йому на правах власності [1, с. 48].

Представники більш високої «касти» – закупи, на відміну від холопів, мали деякі права, але були дуже сильно обмежені в них. Вони займали проміжне місце між смердами, які відносилися до повністю вільних селян, та холопами, які повністю залежали від свого господаря. Закупи – це зубожілі селяни, котрі для того, щоб вижити, брали в господаря землю та обробляли її, сплачуючи останньому визначену суму. Відплативши її закуп міг знову стати повністю вільним. У випадку вчинення закупом злочину останній автоматично ставав холопом і переходив у власність господаря [1, с. 49].

На відміну від холопа, закуп, відповідно до положень «Руської правди», був захищений від сваволі з боку господаря. Що стосується холопів, то про заборону їх продажу чи купівлі «Руська правда» замовчує, що дає підстави вважати, купівлю-продаж холопів цілком правомірними діями. Підтвердження цьому міститься в статті 118 «Руської правди» (Поширена редакція), де мова йде про купівлю холопа в людини, яка не є його законним господарем. У такому разі холоп повинен бути повернутий власникові. Таким чином, бачимо, що відповідальність і покарання за торгівлю людьми за часів «Руської правди» були неоднаковими і досить своєрідними. Вони залежали від соціального походження та становища людини [1, с. 50].

Однією з перших спроб запобігти торгівлі людьми була декларація, прийнята на Віденському конгресі 1815р., яка містила спроби обмежити торгівлю

невільниками. Наступним кроком, було скликання у Франції міжнародної конференції у 1902 р, учасниками якої стали 16 держав. Саме нею вперше в історії було розроблено низку правових заходів щодо боротьби з торгівлею жінками, до них належать: створення на території кожної держави центрального органу по збору та систематизації повідомлень про факти схиляння жінок і дівчат до розпусти. Ці положення були викладені у Міжнародному договорі про боротьбу з торгівлею білими рабнями від 18 травня 1904 року [4]. Уперше проблему транснаціонального характеру торгівлі жінками і дітьми було вирішено на правовому рівні Міжнародною конвенцією про боротьбу з торгівлею білими рабнями, схваленою 4 травня 1910 року [4]. Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми від 30 вересня 1921 року містила зобов'язання держав щодо розробки законопроектів, які встановили кримінальну відповідальність осіб, які втягують жінок у проституцію та займаються торгівлею жінками та дітьми [4].

Подальша законотворча діяльність по боротьбі з торгівлею людьми втілилась у Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 року [5, с. 55].

Конвенцією були визначені поняття «рабство» та «торгівля невольниками». Конвенція трактувала рабство як «стан або положення людини, над якою здійснюються атрибути права власності або деякі з них» (ст. 1). Звичайно, для карного закону це не дуже чітка характеристика, але суть її очевидна: вона не допускає, щоб людина була власністю будь-кого. Внутрішній закон держави може піти і по шляху подальшого розкриття змісту цього терміна, а може обмежитися поняттям «рабство» і просто установити покарання за цей злочин [5, с. 65].

Отже, торгівля людьми – це недопустиме суспільне явище, якому необхідно рішуче протидіяти. Боротьба з цим явищем вимагає активності та ініціативи як на державному, так і на міжнародному рівнях, а також вироблення ефективних методів протидії.

Сьогодні над зазначеною проблемою працюють фахівці різних напрямів, серед них: А.Бандурка, П.Власов, Т.Дорошок, Н.Коцан, Н.Лакіза-Сачук, ВКуц, К.Левченко, С.Ратушний, І.Трубавіна, І.Шваб, Т.Юденко та інші.

Формулювання мети статті. Дослідити умови профілактики торгівлі людьми в діяльності державних установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною метою профілактики торгівлі людьми в державних установах є зміна ставлення суспільства до певної проблеми, а в довготривалій перспективі – формування нових соціальних цінностей. З огляду на склад проблеми торгівлі людьми та гостру необхідність ведення профілактичної роботи серед населення, є важливою умовою надання громадянам достовірної інформації щодо соціальних послуг різних організацій, їх змісту, безоплатності надання тощо. Організації, які проводять превентивну роботу по проблемі запобігання торгівлі людьми не можуть ігнорувати профілактику торгівлі людьми. У зв'язку з цим, зараз багато громадських організацій та соціальних служб звертаються до методу соціальної профілактики, розуміючи її актуальність [6].

Проблема соціальної профілактики торгівлі людьми як виду соціальної роботи сьогодні є актуальною у контексті створення соціальних умов для реалізації прав людей, розбудови громадянського суспільства. Ця проблема є, однак, недостатньо теоретично обґрунтованою, що приводить до дублювання профілактичних заходів з одними категоріями дітей, молоді, жінок, нераціональному використанню ресурсів суб'єктів соціальної роботи, а також до того, що окремі категорії громадян є неохопленими соціальною профілактикою, або охоплені так, що одержаної інформації недостатньо.

Наприклад, соціальна профілактика торгівлі людьми серед вихованців інтернатів повинна відрізнятися від профілактичної роботи серед учнів загальноосвітньої школи, які проживають в сім'ях, більш адаптованих до життя й спілкування у суспільстві. Сьогодні ж основна робота проводиться з учнями загальноосвітніх шкіл, їх батьками і вчителями, безробітними, які стоять на обліку в центрі зайнятості тощо. Отже, практика вимагає теоретичного обґрунтування

соціальної профілактики торгівлі людьми. Ця важлива проблема розглядалася в основному до сих пір в юридичному та економічному аспекті (О.М.Бандурка, С.О.Біла, В.М.Куц, К.Б.Левченко, А.М.Орлеан, та ін.), розробки окремих напрямів соціальної профілактики торгівлі людьми здійснювали Ю.М.Галустян, Л.Г.Ковальчук, І.А.Шваб, О.А.Удалова [3, с. 45].

Завдання соціальної профілактики реалізуються в таких напрямках соціальної роботи з дітьми та молоддю:

- 1) соціальні дослідження з проблеми;
- 2) інформаційно-пропагандистська робота;
- 3) соціальне навчання молоді вмінням користуватися своїми правами;
- 4) соціальна реклама послуг суб'єктів соціальної роботи;
- 5) правова просвіта молоді з проблем торгівлі людьми;
- 6) допомога молоді у виборі професії, працевлаштуванні, організації дозвілля тощо;
- 7) сприяння розвитку молодіжних ініціатив, реалізації інтересів;
- 8) організація волонтерського руху, роботи студентських соціальних служб [3,с. 45].

Юрист В.М.Оржеховська зазначає, що соціальна профілактика – вид соціальної роботи, яка скерована на здійснення системи економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі ; соціальна превенція – система соціальних заходів, спрямованих на створення умов попередження негативних явищ [2, с. 143].

У своїх дослідженнях, присвячених соціальній профілактиці торгівлі людьми, Л.Ковальчук, К.Левченко, І.Трубавіна зазначають наступні особливості різних видів соціальної профілактики [6, с. 145].

Первинна профілактика носить інформаційний характер із метою підвищення обізнаності населення та формування у свідомості неприйняття торгівлі людьми, осуду цього явища, позитивної мотивації до його запобігання. Цільовою групою первинної профілактики є все населення країни;

Вторинна профілактика передбачає комплекс послуг, спрямованих на роботу з особами групи ризику для зниження ступеня їх вразливості потрапляння в ситуації торгівлі людьми та створення сприятливих умов для підвищення їх життєдіяльності. Цільовою групою вторинної профілактики є представники груп ризику потрапляння в ситуації торгівлі людьми.

Третинна профілактика спрямована на запобігання повторного потрапляння в ситуацію торгівлі людьми особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Цільовою групою послуг третинної профілактики є дорослі та діти, які постраждали від торгівлі людьми, і члени їх сімей.

Отже, завдання первинної профілактики доповнюють завдання вторинної профілактики торгівлі людьми, а саме :

- своєчасне виявлення представників «групи ризику» та надання їм інформаційних, консультаційних, правових, соціально-психологічних послуг;
- формування життєвих умінь і навичок безпечної поведінки з метою уникнення ситуацій торгівлі людьми, а також дій у разі потрапляння в такі ситуації;
- надання допомоги в оцінці ризиків щодо можливості потрапити в ситуації торгівлі людьми;
- сприяння в пошуку осіб, які могли постраждати від торгівлі людьми;
- зміна ставлення особи до себе, свого місця в суспільстві, усвідомлення нею цінності свого життя і своєї ролі в ньому.

Послуги, які надаються в межах вторинної профілактики доповнюють та частково відтворюють послуги первинної профілактики торгівлі людьми: інформаційні; соціально-педагогічні; правові; соціально-психологічні.

Тому, розвідувальне дослідження загального рівня обізнаності відвідувачів соціальних служб щодо проблеми торгівлі людьми, надасть нам уявлення про ступінь актуальності профілактичної роботи із зазначеної проблеми.

Таблиця 1.

Результати загального рівня обізнаності відвідувачів соціальних служб щодо проблеми торгівлі людьми

Питання	Варіанти відповіді	Кількість відповідей
1. Як Ви гадаєте, що таке рабство?	а) Приниження людини (фізичне чи моральне). б) Спосіб заробити великі гроші. в) Рабства в нас нема. г) Ваш варіант відповіді.	А-19 Б-4 В-4 Г-0
2. Як Ви розумієте поняття “Торгівля людьми”?	а) Продають людей за великі гроші за кордон. б) Насильне утримання людей. в) Незаконний продаж у рабство. г) Тримання людей у неволі для трансплантації органів. д) Великі гроші, що дістаються бандитам. е) Вивіз людей обманним способом. є) Інша відповідь. ж) Немає відповіді.	А-6 Б-5 В-4 Г-3 Д-3 Е-4 Є-2 Ж-0
3. Чи існує рабство у ХХІ столітті?	а) Так. б) Ні. в) Не знаю	А-12 Б-11 В-4
4. Чим відрізняється поняття “рабство” від поняття “торгівля людьми”?	а) Нічим . б) Це різні речі. в) Рабство - це смерть, торгівля – це прибуток.	А-9 Б-11 В-7
5. Хотіли б Ви поїхати за кордон на заробітки?	а) Так. б) Ні. в) Так, але за чітких умов контракту. г) Якщо обіцяють великі гроші, то поїду, не зважаючи ні на що.	А-9 Б-7 В-7 Г-6
6. Чи існує явище “торгівлі людьми” в Україні?	а) Так. б) Ні. в) Не знаю. г) Ми живемо в демократичній державі із чіткими законами.	А-17 Б-2 В-1 Г-7

Отже, в цілому поінформованість знаходиться на достатньому рівні, але як бачимо, бажання заробляти гроші за кордоном без контрактних зобов’язань, або ж впевненість в тому, що рабства в ХХІ столітті не існує вказує на те, що профілактична робота щодо проблеми торгівлі людьми є доречною.

Висновки і перспективи подальшого розвитку зазначеної проблеми. Основною метою профілактики торгівлі людьми в державних установах є зміна ставлення суспільства до певної проблеми, а в довготривалій перспективі –

формування нових соціальних цінностей. З огляду на склад проблеми торгівлі людьми та гостру необхідність ведення профілактичної роботи серед населення, є важливою умовою надання громадянам достовірної інформації щодо соціальних послуг. Організації, які проводять превентивну роботу по проблемі запобігання торгівлі людьми не можуть ігнорувати профілактику торгівлі людьми. У зв'язку з цим, зараз багато громадських організацій та соціальних служб звертаються до соціальної профілактики, розуміючи її актуальність [6].

Джерелами профілактики, спрямованої на профілактику торгівлі людьми можуть виступати: телебачення, радіо, Інтернет, тематичні сайти, сайти неурядових та міжнародних організацій, банери, електронна пошта, рекламні щити на вулицях, паспортні столи (настінна реклама, вкладки до закордонних паспортів), транспорт (метрополітен, електротранспорт, автобуси, електропоїзди), газети та журнали, інформаційні буклети та листівки, плакати, особисті контакти, пошта, мережене розповсюдження інформації, сувенірна продукція тощо [6].

Інформаційні кампанії в профілактиці торгівлі людьми можуть бути націленими як на поширення рекламної інформації в широких колах інформації про небезпеку та злочинність самого явища торгівлі людьми для зростання рівня обізнаності громадян держави, вміння захистити себе від подібного обману, так і на розповсюдження інформації про можливі сфери використання людей, які стали жертвами торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жинкін А.А. Рабство і работоргівля в основних міжнародних документах. // Слідчий. Федеральне видання. – 2001. – № 9. – С. 45-65.
2. Запобігання торгівлі людьми: Навч. - метод. Посібник // Вид. третє, доп. і виправ. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, – 2001. – С. 250.
3. Левченко К., Шваб І. Визначення статусу “особа, потерпіла від торгівлі людьми” // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – № 14. – С. 13.
4. Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи// За ред.

І.В.Козубовської, І.І.Миговича. – Ужгород: УжНУ “Мистецька лінія”, – 2001. – С. 65.

5. Противодействие торговле людьми: Учебное пособие. – А.М. Бандурка, В.Н. Куц, Е.Б.Левченко и др.; Под общей ред. Акад. АПрНУ А.М.Бандурки. – Харьков: Консум, – 2003. – С. 135-138.

6. Соціальна профілактика торгівлі людьми: Навчально-методичний посібник // За ред. К.Б.Левченко, І.М.Трубавіної. – К.: ТОВ. “Агентство “Україна”2007. – С. 57.